УДК 371.214.41=512.145

М.М. Шәкүрова,
Л.М. Гыйниятуллина

1940–1970 ЕЛЛАРДА ТАТАР ТЕЛЕН УКЫТУ МЕТОДИКАСЫНЫҢ ТОРЫШЫ (М.Ш. Галләмова, В.Н. Хангилдин эшчәнлеге мисалында)

Данная статья посвящена исследованию научного наследия по методике преподавания татарского языка в 1940–1970 гг. Особое место в методике преподавания татарского языка в школе этого периода занимают работы М.Ш. Галлямовой, В.Н. Хангильдина. В статье рассматриваются структура и содержание учебников татарского языка М.Ш. Галлямовой, В.Н. Хангильдина в историко-методическом плане.

Ключевые слова: научно-методическое наследие, преподавание татарского языка, структура и содержание учебников, М.Ш. Галлямова, В.Н. Хангильдин.

This article is devoted to the study of the scientific heritage according to the methodology of teaching the Tatar language in 1941–1970. This period is characterized by an active search for new theoretically grounded methods, techniques and forms of teaching the Tatar language in public educational organizations. A special place in the methodology of teaching the Tatar language at school of this period is occupied by the works of M.Sh. Gallyamova, V.N. Hangildin. The article reviews the structure and content of the Tatar language textbooks by M.Sh. Gallyamova, V.N. Khangildin in historical and methodological terms.

Keywords: scientific and methodological heritage, teaching of the Tatar language, structure and content of textbooks, M.Sh. Gallyamova, V.N. Hangildin.

Методика тарихын, аның тамырларының кая барып тоташуын, шул чорда танылган татар методистларын, аларның хезмәтләрен белү, телгә өйрәтүнең максат-бурычларын ачыклау, нинди уку-укыту ысулларын кулланууларын өйрәнү дә зарур. Татар телен укыту методикасы тарихының үсеш этапларын, нигездә, алты чорга бүлеп карыйбыз: татар телен укыту методикасының нигезе салынган чор, татар телен укыту методикасының яңа юлларын эзләү чоры, методиканың чәчәк аткан чоры, укыту методикасының торгынлык чоры һ.б.

1940–1970 елларда методика фәне зур үсеш кичермәсә дә, татар телен укытудагы яңалыкларны һәм махсус хезмәтләрне барларга кирәк (М.Ш. Галләмованың «Башлангыч мәктәптә сөйләм культурасын үстерү» (1944), «Татар теле. Грамматика, дөрес язу һәм сөйләм телен үстерү. Башлангыч мәктәпнең 1 нче классы өчен дәреслек» (1946), В.Н. Хангилдинның «Татар теле грамматикасы» (1959), Б.М. Мифтаховның «Татар теле синтаксисын укыту методикасы» (1968) һ.б).

Бу чорда татар халкының күренекле методисты, танылган педагог **Мәрьям Шакир кызы Галләмованың** методик мирасы гаять

киңкырлы: «Башлангыч мәктәптә сөйләм культурасын үстерү» (1944), «Башлангыч мәктәптә татар теле методикасы. Педучилищелар өчен дәреслек һәм башлангыч мәктәп балалары өчен кулланма» (1945); «Татар теле. Грамматика, дөрес язу һәм сөйләм телен үстерү. Башлангыч мәктәпнең 1 нче классы өчен дәреслек» (1946); «Татар теле: Грамматика, дөрес язу, сөйләү телен үстерү. 4 нче класс өчен дәреслек» (1969) (И.И. Исламова, М.Г. Каюмова белән берлектә һ.б.).

М.Ш. Галләмова авыр тормыш юлын уза. 1919–1920 елларда «сәнәкчеләр фетнәсеннән очраклы гына исән калган» укытучы ул [Бакиров, 1977, 59]. Методист-укытучының намуслы, тырыш һәм нәтиҗәле хезмәт юлы шул чорның яшь мөгаллимнәре өчен үрнәк булып тора [Әхмәтгалиева, 1973, 10]. Ул «Совет мәктәбе» журналында укытучыларның сорауларына җаваплар урнаштыра, грамматика һәм дөрес язу кагыйдәләре буенча дәрес үрнәкләре бирә, татар телен укытуга караган мәкаләләрен бастырып чыгара.

1940 елда «Совет мәктәбе» журналында М.Ш. Галләмованың «Грамматика буенча дәрес типлары һәм дәрес төзелеше» дигән мәкаләсе чыга. Бу мәкаләнең башлам өлешендә үк автор мәктәптә һәр укучыны үз туган теленең кагыйдәләрен аңлап кулланырга өйрәтүне төп бурычларның берсе дип саный. Ул, дәрескә куелган максаттан чыгып, грамматика дәресләрен өч төргә бүлә:

1) яңа материалны аңлату дәресе;

2) күнегү дәресе;

3) укучыларның үзләштерүләрен сынау дәресе [Галләмова, 1940, б. 31].

Методист яңа материалны аңлатканда, түбәндәгеләргә игътибар итә: 1) яңа материалны үткәннәре белән бәйләп кабатлауга; 2) балаларга максатны хәбәр итүгә; 3) алдан хәзерләп килгән мисалларга нигезләп аңлатуга һәм нәтиҗә ясауга (нәтиҗә чыгару авыр булганда, укытучыга кагыйдәне турыдан-туры үзенә әйтергә тәкъдим итә). М.Ш. Галләмова грамматика дәресләрендә, нигездә, укытучының сөйләп аңлатуын күздә тота.

Әлбәттә, укытучы барлык темаларны да үзе сөйләп аңлатса, укучыга эзләнергә, иҗади фикерләргә урын калмый. 1950–1970 еллар аралыгында тел дәресләрендә иҗади характердагы ысулларга игътибар тагын да көчәя. 1970 еллар уртасында М.Н. Скаткин, И.Я Лернер тарафыннан биш ысул тәкъдим ителә: репродуктив, аңлату-күрсәтү, проблемалы укыту, өлешчә эзләнү, тикшеренү [Скаткин, 1975, с. 67]. Әлеге гомумдидактик характердагы ысуллар белән төрле фәннәрне өйрәтеп була. Шул уңайдан бүгенге көндә дә татар мәктәпләрендә тел өйрәтү, нигездә, шушы ысуллар ярдәмендә башкарыла. Биш ысулның икесе, ягъни репродуктив, аңлату-күрсәтү ысуллары материалны турыдан-туры әзер килеш бирүгә (хәбәр итү төсендә аңлату, күрсәтмәле аңлатуга) корылган, ә калган өчесе – проблемалы укыту, өлешчә эзләнү, тикшеренү методлары укучыга иҗади эшләргә,

эзләнергә тулы мөмкинлек бирә торган, кагыйдәләрне үзләре чыгара торган ысуллар буларак карала.

М.Ш. Галләмованың «Укучыларның грамоталылыкларын күтәрү өчен язу күнегүләре системасы» дип аталган мәкаләсе баланы дөрес итеп язарга өйрәтүгә багышланган язу төрләрен үз эченә ала, һәрберсенә аңлатма бирә һәм үткәрелү тәртипләрен сөйли: төрле формадагы күчереп яздыру, аңлатмалы диктант, яттан язу, изложение, сочинение, контроль диктант һ.б. «Язу күнегүләр системасы дигәндә, – ди М.Ш. Галләмова, – язу эшләренең төрләрен, аларның эзлеклелеген, күләмен-үлчәвен һәм өйрәнелә торган кагыйдәгә җавап бирерлек булуын аңларга тиешбез» [Галләмова, 1940, б. 39]. Методист әлеге мәкаләдә дә укытучының сөйләп аңлатуын күз уңында тота.

М.Ш. Галләмованың «Ике яки бер коплектлы мәктәпләрдә ана теленнән укучыларның мөстәкыйль эшләрен оештыру алымнары» исемле мәкаләсе яшь укытучылар өчен кирәкле чыганак булып тора. Авыл җирләрендә, балалар саны аз булганга, укытучыларга берүк вакытта ике сыйныф белән эшләргә туры килә. Методист, ана теленнән укучыларның мөстәкыйль эшләрен дөрес оештырып, укытучыга программа материалын үтәргә тулы мөмкинлек бирә. «Мөстәкыйль эшне дөрес оештыруның белем-тәрбия бирү ягыннан да әһәмияте зур», ди автор [Галләмова, 1949, б. 40].

М.Ш. Галләмова ана теленнән уздырыла торган мөстәкыйль эшләрне өч төркемгә бүлеп тикшерә.

1. Тел дәреслекләреннән яки тактадан төрле текстларны күчереп язу. Бу төр эш текстны сүзгә-сүз күчерү рәвешен генә алмыйча, һәр класста укучыларның яшь һәм белем үзенчәлекләрен исәпкә алып, төрле биремнәр белән катлауландырылырга тиеш.

2. Төрле формадагы грамматик тикшерү, күнегү эшләрен 1 нче сыйныфтан ук башлап бирә башларга кирәк (1 нче сыйныфта – аерым сүзләрне, җөмләләрне сайлап күчерү, кисмә хәрефләрдән сүзләр төзү; 2 нче сыйныфта предметны, билгене, эш һәм хәрәкәтне белдерә торган сүзләрне аерып алып, сорау кую, җөмләләр төзү; 3 нче сыйныфта сүзләрне кисәкләргә аерып язу: *эшче – эш = тамыр, -че = кушымча;* 4 сыйныфта схема буенча җөмләне тулы грамматик тикшерү: *Фәрит язгы имтиханга яхшы хәзерләнде*: *Фәрит* – (кем?) – ия, исем, баш килештә, берлектә һ.б.) [Галләмова, 1949, б. 42].

3. Хәтердә калганча язу күнегүләре.

Бу төр күнегүләрне системалы рәвештә үткәргәндә, укучы теоретик материалны истә тизрәк калдыра, грамоталы итеп язарга өйрәнә.

1944 елда М.Ш. Галләмованың «Башлангыч мәктәптә сөйләм культурасын үстерү» дигән китабы нәшер ителә. 1944–1945 елда чыккан башлангыч мәктәптә татар телен укыту программаларында «Сөйләү һәм язу телен үстерү» аерым бер бүлек итеп тәкъдим ителә. Шуңа күрә мәктәптә укучыларның сөйләм культурасын үстерү иң әһәмиятле мәсьәләләрнең берсе булып тора. Методист фикеренчә,

укучылар башлангыч мәктәптә үк яхшы уку һәм яхшы сөйләү күнекмәләре алырга тиешләр [Галләмова, 1944, б. 3].

Хезмәтнең беренче бүлегендә автор укучыларның сөйләменә түбәндәге таләпләрне куя: укучының сөйләме дөрес, анык, ачык һәм шул ук вакытта бәйләнешле булырга тиеш; укучының сөйләме чиста булырга, ягъни ул төрле вульгаризм, урам сүзләрен кулланмаска тиеш; сөйләмдәге авазлар әйтелеше дә дөрес, аңлаешлы булырга тиеш; сөйләм үстерү грамматика, уку, язу дәресләре белән бәйләнештә, ныклы бер план буенча эзлекле рәвештә алып барылырга тиеш һ.б. Боларны тормышка ашыру өчен, М.Ш. Галләмова түбәндәгеләрне тәкъдим итә:

1. Күрсәтелгән таләпләргә тел буенча алып барыла торган барлык шөгыльләрнең бердәмлеге аша ирешү, чөнки татар теле буенча үткәрелә торган һәр дәрес, эчтәлеге нинди булуга карамастан, сөйләм культурасы белән эшләү мөмкинлекләре бирә.

2. Планлы һәм эзлекле рәвештә татар теленнән үткәрелә торган дәресләр арасына укучының сүзлеге белән эшләү, изложение, сочинение, укыганны сөйләү буенча эшләү дәресләрен дә кертергә кирәк.

3. Нинди генә дәрес булмасын, укытучы укучының сөйләменә игътибар итәргә тиеш (ялгыш тәгъбирләрне төзәтергә, урынсыз сүзләрне алыштырырга һ.б.)

4. Укытучының сөйләме балаларга үрнәк булып торырга тиеш.

5. Балаларның сөйләм телен үстерүдә ярдәм итә торган сыйныфтан тыш чаралар үткәрү (күмәк уку, укыганны хикәяләү, радио тыңлау һ.б.) зарур.

6. Мәктәп эчендәге плакат, белдерүләрнең стилистик грамоталы язылуларын истә тотарга [Галләмова, 1944, б. 6] кирәк.

М.Ш. Галләмованың «Башлангыч мәктәптә сөйләм культурасын үстерү» исемле хезмәтендә сөйләмә тел һәм язма сөйләм, аларның аермалары һәм бәйләнешләре, сүзлекләр һәм фразеология белән эшләү юллары күрсәтелгән. Бу төр эшләрне бүген дә тел, бәйләнешле сөйләм үстерү дәресләрендә иркен кулланып була.

Автор балаларның «ирекле сөйләүләр»ен укучыларның бәйләнешле сөйләмнәрен үстерү эшендә беренче баскыч дип атый. Ул укучыларда бәйләнешле сөйләм күнекмәләре тудыруда ярдәм итәрдәй түбәндәге эш төрләрен тәкъдим итә: план белән эшләү, формасызландырылган текст белән эшләү, үзеңчә сөйләү һәм язма изложение, сөйләмә һәм язма сочинение, күңелдән ятлау, укытучының хикәяләве, эш сөйләме белән эшләү [Галләмова, 1944, б. 39].

М.Ш. Галләмова 1946 елда «Татар теле. Грамматика, дөрес язу һәм сөйләм телен үстерү. Башлангыч мәктәпнең 1 нче классы өчен дәреслек»тә текстлар сайлауга зур урын бирә: өзекләрдә батыр сугышчылар, аларга дан җырлау, туган илне саклау, ел фасыллары, табигать, кошлар, җәнлекләр һ.б. турында сүз бара. И.И. Исламова, М.Г. Каюмова белән берлектә төзегән «Татар теле: Грамматика, дөрес язу, сөйләү телен үстерү. 4 нче класс өчен дәреслек»кә килгәндә,

биредә алынган өзекләрнең авторлары да күрсәтелгән (Г. Тукай, Ф. Кәрим, Х. Вахит, Җ. Тәрҗеманов һ.б.). Әлеге текстлар, табышмаклар, мәкальләр, иҗади характердагы күнегү-биремнәр – барысы да аңлап уку-язуны, грамматик материал белән сөйләм эшчәнлегенең берлегенә ирешүне күздә тотып язылганнар.

Октябрь революциясеннән соң башлангыч һәм урта мәктәпләр өчен программалар, дәреслекләр төзүдә **Вәли Нигъмәт улы Хангилдин** да катнаша: «Татар теле дәреслеге. Башлангыч мәктәп өчен (Грамматика һәм дөрес язу)» (1934), «Татар теленең грамматикасы һәм орфографиясе» (1934, 1935), «Татар теле: 1–2 нче класслар өчен грамматика» (1935; 1936; 1937) (Гыйбадулла Алпаров белән берлектә); «Грамматика һәм орфография дәреслеге» (1938) (Х. Шабанов белән берлектә) һ.б.

1934 елда В.Н. Хангилдиннең «Татар теле дәреслеге» басылып чыга. Китап төгәл, бер системага салып эшләнгән. Ул ике өлештән тора: беренче елда укучылар *җөмлә, җөмләдә сүзләр бәйләнеше, исемнәрдә баш (зур) хәреф, иҗек, аваз һәм хәреф* һ.б. өйрәнәләр, икенче өлешендә *сорау һәм өндәү җөмләләр, сузык һәм тартык авазлар, җөмләдә сүзләр бәйләнеше, тагылмалар* һ.б. үзләштерәләр. Әлеге китапта кагыйдәләр рамкалар эченә алынган, рәсемнәр, схемалар, таблицалар урнаштырылган. Алынган өзекләрдә 1930 еллар турында күп материал табарга мөмкин (*Кызыл Армия юлбашчылары, эшче-крестьяннар, октябрь маршы, колхоз дошманнары* һ.б.). Дәреслекнең беренче өлешендә укучыларны дөрес язарга өйрәтү күнегүләре (язу үрнәкләре) күз уңында тора (9, 13, 19, 20, 37 биремнәр).

В.Н. Хангилдиннең (Гыйбадулла Алпаров белән берлектә) «Татар теле: 1–2 нче класслар өчен грамматика» китабында теоретик материал катлауландырылган, шартлы тамгалар белән күрсәтелгән, күнегүләр дә «җиңелдән – авырга» принцибына нигезләп корылган: 84 күнегү. (Түбәндәге мәкаләне күчереп языгыз. Аннары ияләрнең асларына бер сызык, хәбәрләрнең асларына ике сызык сызып чыгыгыз.); 98 күнегү. (Түбәндәге өземтәләрне укып чыгыгыз (авторлар зур күләмле өзек тәкъдим итәләр. – *М.Ш.)* һәм туры сөйләмнәрне билгеләгез. Күчереп язганда, туры сөйләм алдыннан нокта куегыз. Туры сөйләмне куш җәяләр эченә алыгыз.); 140 күнегү. (Күчереп языгыз һәм өтерләр куегыз.) һ.б. Алга таба барлык күнегүләр диярлек теоретик материалны гамәли яктан ныгытуга корылган. Авторлар үзләре тәкъдим иткән текстлардан тыш, Г. Тукай, Һ. Такташ, Г. Ибраһимов, Ш. Камал, М. Горький, М. Әмирдән алынган өзекләр белән дә эшлиләр.

1938 елда В.Н. Хангилдин (Х. Шабанов белән берлектә) «Грамматика һәм орфография дәреслеге»н чыгара. Бу дәреслектә «*Белешмә өчен хәрефләр – әлифба*», «*Каләмне менә болай тот*», «*Баш хәрефләр язылышын күзәтегез*», «*Үрнәктәгечә матур итеп языгыз*» кебек күнегү-биремнәр, плакатлар урнаштырылган. Текстларда патша Россиясе, 1936–1937 елларда гомуми белем мәктәпләрендә укучы бала-

ларның саны, күләме, уку йортлары, халыкның яшәү шартлары, батыр сугышчылар, 1 май, ел фасыллары турында мәгълүмат бирелгән. Мәсәлән: 4 күнегүне язганда укучылар баш хәрефләрнең язылышын күзәтергә һәм саннарның биеклеген баш хәрефләр биеклегендә язарга тиешләр: *«1936–1937 елларда гомуми белем мәктәпләрендә 27 миллион 400 мең кеше укыды. Техникумнарда 767 мең кеше укыды. 1935–1936 елда югары уку йортларында 525 мең кеше укыды. Дәүләт тарафыннан 1935 елда 8 миллиард 300 миллион сум акча тотылды. 1924 елдан алып, 1935 елга кадәр булган вакыт эчендә 23 миллион 800 мең кеше башлангыч белем алды. СССР халыкларының культура дәрәҗәләре көннән-көн үсә бара»* [Хангилдин, 1938, 5].

Теоретик материалның эчтәлегенә килгәндә, В.Н. Хангилдиннең «Грамматика һәм орфография дәреслеге»ндә авазлар һәм хәрефләр (*сузык һәм тартык авазлар, калын һәм нечкә сузыклар, сузыкларның язылышы, тартыкларның язылышы, борын авазлары),* җөмлә, хикәя җөмлә, өндәү җөмлә, сүз, көчәйткеч кисәкләр, кушма сүзләр, җөмлә төзелеше, ким җөмлә, теркәгечләр, исемнәрнең килеш белән төрләнеше һ.б. кыска, аңлаешлы итеп урнаштырылган. *Нинди булса да бер хәбәр белдергән яки ни турында булса да хикәя итә торган җөмлә* ***хикәя җөмлә*** *дип атала. Хикәя җөмләнең азагында нокта куела* (19 биттә). *Җөмләдә нәрсә турында сөйләнсә, әнә шул әйберне белдергән һәм кем, нәрсә, ни сорауларына җавап була торган сүз* ***ия*** *дип атала.* Мәсәлән*: Клубка газеталар алалар. Нәрсәләр алалар? Газеталар* (ия) (58 биттә). ***Фигыль*** *– әйбернең эшен яки хәлен аңлата торган сүз. Фигыльгә Нәрсә эшли? Ни эшли? яки Нәрсә эшләтә? Ни эшләтә? Нәрсә эшләтелә? Ни эшләтелә? дигән сораулар куярга мөмкин* һ.б. [Хангилдин, 1938, 86].

«Грамматика һәм орфография дәреслеге»нең 98 битеннән «Кушымта» башлана: «Сүз өстендә эшләү» (98–101 битләр), «Эш теле» (101–105 битләр), «Китап өстендә эшләр» (106–110 битләр) һ.б. «Сүз өстендә эшләү» бүлегендә укучылар сүзләрнең төгәл мәгънәсен ачыклыйлар: *Бер үк вакытта ура, суга һәм орлыкны сортларга аера торган машина* ***комбайн*** *дип атала. Дөрес язу кагыйдәләре* ***орфография*** *дип атала* һ.б. (159 бирем); *Китап, газета, журналларны басып чыгара торган фабрика* ***типография*** *дип атала*; *Нинди булса бәхәсле мәсьәләләрне тикшерү* ***дискуссия*** *дип атала* һ.б. (160 бирем). Хәзерге заман дәреслекләрендә, кызганычка каршы, бу төр эшләрне сирәк очратасың. Рус һәм татар телләрендә басылып чыккан контроль эшләрдә «Нәрсә ул журнал? Нәрсә ул хикәя? Китап нәрсә ул?» кебек сораулар еш очрый. Һәр сыйныфта сүзлек, китаплар белән эшләргә өйрәтсәк, бәлки балалар тел, әдәбият белән күбрәк кызыксына башларлар иде.

1940 елда В.Н. Хангилдин «Совет мәктәбе» журналында «Татар теленең синонимикасы» дигән күләмле мәкалә бастыра. Бу – татар телендә синонимнарга багышланган беренче хезмәт булу белән бергә, грамматик синонимнарны билгеләү юлында беренче омтылыш та

[Ибраһимов, 1976, 14]. Әлеге мәкаләдә автор синонимнарның телебезне баету, сөйләм матурлыгын арттырудагы әһәмиятен күрсәтә.

1954 елда В.Н. Хангилдин «Татар теле грамматикасы» дигән хезмәтен бастырып чыгара. Автор бу хезмәттә татар теленең морфологик һәм синтаксик төзелешен тирәнтен тикшерә, тюркологиянең һәм татар тел белеменең теге яки бу грамматикаларындагы мәсьәләләргә тәнкыйди бәя бирә, күп кенә проблемаларга оригиналь чишелеш тәкъдим итә, катлаулы проблемаларның чишелешен күрсәтә [Ганиев, 2001].

В.Н. Хангилдин «Татар теле грамматикасы» дигән китабының кереш өлешендә татар грамматикаларының язылу, басылу тарихына кыскача белешмә бирә. Ул татар теле грамматикасы буенча «әле аерым рәвештә һәм хаслап тагын да күбрәк тикшерүне, фикер алышуны таләп итә торган» мәсьәләләр байтак икәнлеген искәртә [Хангилдин, 1959, 23].

Галим сүз төркемнәренең үзара мөнәсәбәтләрен тикшерә, аларны өч зур типка аера: мөстәкыйль сүз, ярдәмлек һәм ымлык сүз. Мөстәкыйль сүз дип телнең төп һәм иң эре лексик берәмлеген атый [Хангилдин, 1959, 246].

В.Н. Хангилдин синтаксисның төп берәмлекләре мәсьәләсенә туктала. Сүз тезмәсе белән җөмлә төзелмәләрендә синтаксик бәйләнеш турында мәгълүмат бирә: ияртү бәйләнеше һәм тезү бәйләнеше [Хангилдин, 1959, 305].

В.Н. Хангилдиннең «Татар теле культурасының кайбер мәсьәләләре» дигән хезмәте дә игътибарга лаек. Бу хезмәт ике өлештән тора: 1) әдәби тел тарихы; 2) әдәби тел практикасының бүгенге көндәге әһәмиятле мәсьәләләре. Галим фикеренчә, «тел культурасы дигән төшенчә әдәби тел нормаларын яхшырту, камилләштерү чараларын һәм шул юлдагы эшләрне үзенең эченә ала. Тел культурасына ия булу исә әдәби телнең нормаларын тулысынча өйрәнеп үзләштерүдән гыйбарәт. Бу, – билгеле, күп вакыт һәм көч таләп итә торган эш. Ләкин ансыз булмый, әдәби телнең нормаларын өйрәнү һәм дөрес үзләштерү – кешеләрнең төп культуралылык билгеләреннән берсе». Татар теле культурасының нигезләрен мәктәпләрдә һәм балалар бакчасында салырга кирәк [Хангилдин, 1976, 39].

В.Н. Хангилдин «Татар теле культурасының кайбер мәсьәләләре» дигән хезмәтендә язудагы ялгышларны ике төрле сәбәп аркасында килеп чыга дип саный: беренчедән, алфавит белән орфографиянең үзләрендә булган җитешсезлекләр тудырган ялгышлар; икенчедән, булган кагыйдәләрнең тиешенчә һәм төгәл үтәлмәве аркасында килеп чыккан ялгышлар [Хангилдин, 1976, 76]. Шулай итеп, автор әлеге хезмәттә татар телен куллануның үзенчәлекле якларын ачып бирә, укучыларны да язуда еш очрый торган хаталардан арынырга чакыра.

Димәк, танылган тел галиме, методист В.Н. Хангилдиннең грамматика һәм орфография, синтаксик синонимнар, сөйләм культурасын

үстерү өлкәсендәге эшчәнлеге татар телен укыту методикасының фәнни эшкәртелү дәрәҗәсен яңа бер баскычка күтәрә.

Методика тарихын, танылган татар методистларын, аларның хезмәтләрен, нинди уку-укыту ысулларын куллануларын өйрәнү, телгә өйрәтүнең максат-бурычларын ачыклау татар теле һәм методика фәненең нигезен, үзенчәлекләрен ачыкларга, үсеш баскычларын билгеләргә мөмкинлек бирә.

Әдәбият

Галләмова М.Ш. Грамматика буенча дәрес типлары һәм дәрес төзелеше // Совет мәктәбе. 1940. № 1. Б. 31–33.

Галләмова М.Ш. Укучыларның грамоталылыкларын күтәрү өчен язу күнегүләре системасы // Совет мәктәбе. 1940. № 11–12. Б. 40–42.

Галләмова М.Ш. Ике яки бер комплектлы мәктәпләрдә ана теленнән укучыларның мөстәкыйль эшләрен оештыру алымнары // Совет мәктәбе. 1949. № 1. Б. 40–41.

Галләмова М.Ш. Башлангыч мәктәптә сөйләм культурасын үстерү. Казан: Татгосиздат, 1944. 112 б.

Гиниятуллина Л.М. Исследование сложноподчиненных предложений с аналитической связью частей в учебниках XX века / Л.М. Гиниятуллина, М.М. Шакурова. Казань, 2018. 148 с.

Хангилдин В., Шабанов Х. Грамматика һәм орфография дәреслеге. I басма. Казан, 1938. 152 б.

Хангилдин В.Н. Татар теле грамматикасы. Казан: Татар. кит. нәшр., 1959. 641 с.

Хангилдин В.Н. Татар теле культурасының кайбер мәсьәләләре. Казан: Татар. кит. нәшр., 1976. 237 б.

Ханбиков Я.И. История развития педагогической мысли татарского народа. Казань: КГПИ, 1975. 160 с.

Шакурова М.М., Юсупова З.Ф. Татарско-русское двуязычие и его использование в обучении татарскому языку // Вестник Челябинского гос. пед. ун-та, 2017. № 7. С. 122–126

Шәкүрова М.М. Татар телен укыту методикасының фәнни мирасы (XVIII гасыр ахыры XX гасыр). Казан: Ихлас, 2012. 144 б.

Шәкүрова Мөслимә Мәгъсүм кызы,
филология фәннәре кандидаты, доцент,
ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының милли мәгариф бүлеге әйдәп баручы фәнни хезмәткәре

Гыйниятуллина Лилия Миңнулла кызы,
филология фәннәре кандидаты, доцент,
ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының милли мәгариф бүлеге өлкән фәнни хезмәткәре